

*Eugeniusz Kwiatkowski**

**BEZROBOCIE W STANACH ZJEDNOCZONYCH
PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ – PODSTAWOWE TENDENCJE
I SKUTKI SPOŁECZNO-EKONOMICZNE**

1. WSTĘP

Bezrobocie należy do najbardziej palących problemów gospodarki kapitalistycznej ostatniego półwiecza. Świadczą o tym stosunkowo wysokie wskaźniki stopy bezrobocia w wielu rozwiniętych krajach kapitalistycznych tego okresu. Jest ono zjawiskiem, które posiada nie tylko swój wymiar ekonomiczny, ale również społeczny, a nawet polityczny. Nic więc dziwnego, że przyciąga ono baczną uwagę nie tylko ze strony teoretyków, ale również polityków gospodarczych. Podejmowane są próby jego interpretacji oraz formułowane są programy środków zaradczych. W swej działalności na rynku pracy państwa kapitalistyczne podejmują zarówno działania pasywne, mające na celu łagodzenie ekonomicznych skutków bezrobocia dla doświadczających go osób, jak i działania aktywne, których zadaniem jest zmniejszenie liczby bezrobotnych.

W artykule podjęto analizę podstawowych tendencji, cech charakterystycznych i społeczno-ekonomicznych skutków bezrobocia w Stanach Zjednoczonych po II wojnie światowej. Jest to kraj, który ze względu na swą rolę w świecie zawsze przyciąga uwagę, a zarazem jeden z pierwszych, gdzie po doświadczeniach Wielkiego Kryzysu lat trzydziestych uznano bezrobocie za ważny problem społeczno-gospodarczy, wymagający szczególnej uwagi rządu. Ponadto jest to kraj, w którym zjawisko bezrobocia wystąpiło ze szczególnym nasileniem. Wszystkie te elementy przemawiają za celowością podjęcia bliższej analizy rzeczywistych tendencji występujących w zakresie bezrobocia.

* Prof. dr hab., Katedra Ekonomii UŁ.

Artykuł składa się z dwóch głównych części. Punkt 2 poświęcony jest ukazaniu trendów i cech charakterystycznych bezrobocia w Stanach Zjednoczonych po II wojnie światowej, zaś pkt 3 zawiera prezentację społecznych i ekonomicznych skutków bezrobocia, z próbą ich ilościowej kwantyfikacji w odniesieniu do gospodarki USA. Artykuł kończy się podsumowaniem rozważań.

2. CHARAKTERYSTYKA BEZROBOCIA

Przyjrzyjmy się podstawowym tendencjom i cechom charakterystycznym bezrobocia w gospodarce amerykańskiej okresu powojennego, aczkolwiek w celu analizy porównawczej uwzględniamy również dane dotyczące Wielkiego Kryzysu. W analizie wykorzystamy z jednej strony dane dotyczące szeregów czasowych, pokazujące kształtowanie się bezrobocia w dłuższym okresie, z drugiej zaś dane przekrojowe pokazujące kształtowanie się bezrobocia w różnych grupach siły roboczej w danym momencie czasu.

Tabela 1

Stopa bezrobocia w Stanach Zjednoczonych w latach 1929–1933 oraz 1946–1986 (w %)

Lata	Stopa bezrobocia	Lata	Stopa bezrobocia	Lata	Stopa bezrobocia
1929	3,2	1959	5,5	1977	7,1
1930	8,7	1960	5,5	1978	6,1
1931	15,9	1961	6,7	1979	5,8
1932	23,6	1962	5,5	1980	7,1
1933	24,9	1963	5,7	1981	7,6
1946	3,9	1964	5,2	1982	9,5
1947	3,9	1965	4,5	1983	9,5
1948	3,8	1966	3,8	1984	7,4
1949	5,9	1967	3,8	1985	7,1
1950	5,3	1968	3,6	1986	6,9
1951	3,3	1969	3,5	1987	6,2
1952	3,0	1970	4,9	1988	5,5
1953	2,9	1971	5,9	1989	5,3
1954	5,5	1972	5,6	1990	5,5
1955	4,4	1973	4,9	1991	6,7
1956	4,1	1974	5,6	1992	7,4
1957	4,3	1975	8,5		
1958	6,8	1976	7,7		

Źródło: D. N. Ashton, *Unemployment Under Capitalism*, Wheatsheaf Books, Brighton 1986, s. 32–33 oraz *Bulletin of Labour Statistics* 1987, No. 4, ILO, Geneva 1987, s. 50–51; *Statistisches Taschenbuch* 1993, Bonn 1993, Tab. 914.

W tab. 1 zamieszczone są wskaźniki stopy bezrobocia w gospodarce amerykańskiej w całym okresie powojennym oraz w okresie kryzysu lat trzydziestych. Wskaźniki te oparte są na oficjalnych danych amerykańskich. Jest to fakt godny podkreślenia, ze względu na stosowane w Stanach Zjednoczonych urzędowe metody pomiaru bezrobocia. Wskaźniki te szacowane są na podstawie informacji pochodzących z badań ankietowych obejmujących pewną określoną próbkę gospodarstw domowych. Informacje te dotyczą w szczególności liczby osób pozostających bez pracy, które podjęły aktywne jej poszukiwania. Takie kryterium identyfikacji bezrobocia nie jest zbyt precyzyjne. Nie dotyczy to ustalenia liczby osób pozostających bez pracy, bo tę kwestię można w badaniach ankietowych rozstrzygnąć dosyć jednoznacznie. Dotyczy to natomiast formuły aktywnego poszukiwania pracy przez niepracujących. Rozstrzygnięcie, czy poszukiwania pracy mają aktywny charakter, jest w istotnej mierze rozstrzygnięciem arbitralnym. Ta arbitralna decyzja wpływa jednakże na szacunek bezrobocia, który uwidocznił się w wskaźniku. Generalnie biorąc, trzeba podkreślić, że stosowana w praktyce statystycznej w USA metoda pomiaru bezrobocia zaniża nieco jego faktyczne rozmiary. Wskaźniki amerykańskie nie obejmują bowiem tych bezrobotnych, którzy z różnych powodów nie podjęli poszukiwań pracy (np. z powodu bezskuteczności dotychczasowych poszukiwań) oraz tych bezrobotnych, którzy takie poszukiwania podjęli, ale w ocenie ankietujących zostały one uznane jako zbyt mało aktywne. Zjawisko bezrobocia ma więc nieco poważniejszy charakter niż wynikałoby to z oficjalnych danych.

Z danych tab. 1 wynika kilka wniosków. Po pierwsze, w okresie powojennym miał miejsce generalny zwykły trend stopy bezrobocia w gospodarce amerykańskiej. O ile w okresie powojennego piętnastolecia przeciętna stopa bezrobocia wynosiła 4,5% (a trzeba zauważyć, że w tym okresie przeszła gospodarka amerykańska przez trzy recesje gospodarcze), zaś w dekadzie lat sześćdziesiątych – 4,7%, to w dekadzie lat siedemdziesiątych wskaźnik przeciętny podniósł się do 6,2%, by w latach osiemdziesiątych osiągnąć poziom 7,9%. Niektóre wskaźniki z lat osiemdziesiątych przekroczyły nawet wysokość stopy bezrobocia z niektórych lat Wielkiego Kryzysu (por. lata 1982 i 1983 z rokiem 1930). Po drugie, pomimo generalnego trendu zwykłego, odnotować należy znaczne wahania stopy bezrobocia w poszczególnych okresach. Na przykład w roku 1969 wskaźnik wyniósł 3,5%, zaś dwa lata później wzrósł o 2,3 punktu procentowego, natomiast w okresie 1973–1975 stopa bezrobocia zwiększyła się o 2,6 punktu procentowego. Tak istotne wahania stopy bezrobocia wskazują na to, że istotnym elementem współczesnego bezrobocia jest bezrobocie o charakterze koniunkturalnym. Jest to fakt godny podkreślenia w kontekście sporów toczących się między keynesistami a neoklasykami w kwestii charakteru współczesnego bezrobocia.

Charakterystyczną cechą bezrobocia w Stanach Zjednoczonych w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych jest zasadnicze wydłużenie się przeciętnego okresu trwania bezrobocia oraz związany z tym wzrost relatywnego znaczenia bezrobocia długookresowego, do którego zaliczani są najczęściej ci bezrobotni, którzy pozostają bez pracy przez okres dłuższy niż 26 tygodni bądź też 52 tygodnie. O ile jeszcze w roku 1970 przeciętny okres trwania bezrobocia wynosił 8,6 tygodnia, to w roku 1983 wydłużył się on do 20 tygodni¹. Oznaczało to wzrost bezrobocia długookresowego. W latach 1970–1983 liczba bezrobotnych pozostających bez pracy przez okres dłuższy niż 26 tygodni wzrosła w Stanach Zjednoczonych prawie 11 razy², co jest przyspieszeniem na niespotykaną wcześniej skalę. Znalazło to wyraz w spadku relatywnego znaczenia bezrobocia krótkookresowego oraz wzroście znaczenia

Tabela 2

Udział bezrobocia długookresowego w ogólnym bezrobociu w Stanach Zjednoczonych w latach 1948–1982 (w %)

Lata	Wskaźniki udziałów	Lata	Wskaźniki udziałów
1948	5,1	1966	8,3
1949	7,0	1967	5,9
1950	10,9	1968	5,5
1951	6,7	1969	4,7
1952	4,5	1970	5,7
1953	4,3	1971	10,4
1954	9,0	1972	11,6
1955	11,8	1973	7,8
1956	8,4	1974	7,3
1957	8,4	1975	15,2
1958	14,5	1976	18,3
1959	15,3	1977	14,8
1960	11,8	1978	10,5
1961	17,1	1979	8,7
1962	15,0	1980	10,8
1963	13,6	1981	14,0
1964	12,7	1982	16,6
1965	10,4		

Źródło: J. J. Hughes, R. Perlman, *The Economics of Unemployment*, Cambridge University Press, New York 1984, s. 172.

bezrobocia długookresowego. O ile w 1973 r. bezrobotni pozostający bez pracy przez okres krótszy niż 5 tygodni stanowili 51,0% ogółu bezrobotnych, to w roku 1983 wskaźnik ten obniżył się do 33,3%, natomiast udział

¹ J. J. Hughes, R. Perlman, *The Economics of Unemployment*, Cambridge University Press, New York 1984, s. 171.

² Tamże, s. 171.

bezrobocia długookresowego powiększył się w tym samym okresie z 3,3% do 13,3%³. Bardziej szczegółowe dane dotyczące relatywnego znaczenia bezrobocia długookresowego (trwającego powyżej 26 tygodni) zawiera tab. 2.

Z danych tab. 2 wynika wniosek o istotnych wahaniach relatywnego znaczenia bezrobocia długookresowego, aczkolwiek długofalowy trend udziału tego bezrobocia wykazywał w okresie powojennym niezbyt silną tendencję rosnącą. Warto zauważyć, że stosunkowo wysokie wskaźniki udziału wystąpiły w latach, które można określić jako lata recesyjne w gospodarce amerykańskiej (zwłaszcza lata 1958–1959, 1971–1972, 1975–1977, 1981–1982). Świadczy to o stosunkowo silnym związku bezrobocia długookresowego z koniunkturą. Należy go tłumaczyć przede wszystkim faktem stosunkowo długo trwającej recesji gospodarczej, która przedłuża przeciętny okres trwania bezrobocia.

Inna charakterystyczna tendencja polega na istotnym zróżnicowaniu w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych stóp bezrobocia w poszczególnych grupach siły roboczej. Odpowiednie dane zawarto w tab. 3, która ukazuje stopy bezrobocia w grupach siły roboczej wyodrębnionych na podstawie płci, wieku i rasy oraz w tab. 4, która pokazuje odpowiednie dane w przekroju zawodowym i gałęziowym.

Tabela 3

Stopy bezrobocia w wybranych grupach siły roboczej w Stanach Zjednoczonych w latach 1970–1983 (w %)

Lata	Kobiety		Mężczyźni		Kobiety i mężczyźni w wieku	Ludność biała	Ludność kolorowa
	ogółem	w wieku 16–19 lat	ogółem	w wieku 16–19 lat			
1970	5,9	15,6	4,4	15,0	15,8	4,5	8,2
1971	6,9	17,2	5,3	16,6	16,9	5,4	9,9
1972	6,6	16,7	5,0	15,9	16,2	5,1	10,0
1973	6,0	15,3	4,2	13,9	14,5	4,3	9,0
1974	6,7	16,6	4,9	15,6	16,0	5,0	9,9
1975	9,3	19,7	7,9	20,1	19,9	7,8	13,8
1976	8,6	18,7	7,1	19,2	19,0	7,0	13,1
1977	8,2	18,3	6,3	17,3	17,8	6,2	13,1
1978	7,2	17,1	5,3	15,8	16,4	5,2	11,9
1979	6,8	16,4	5,1	15,9	16,1	5,1	11,3
1980	7,4	17,2	6,9	18,3	17,8	6,3	13,1
1981	7,9	19,0	7,4	20,1	19,6	6,7	14,2
1982	9,4	21,9	9,9	24,4	23,2	8,6	17,3
1983	9,2	21,3	9,9	23,3	22,4	8,4	17,8

Źródło: *Economic Report of the President 1984*, United States Government Printing Office, Washington 1984, s. 259.

³ S. N. Ashton, *Unemployment Under Capitalism. The Sociology of British and American Labour Markets*, Wheatsheaf Books, Brighton 1986, s. 95.

Z tab. 3 wynika kilka istotnych wniosków. Po pierwsze, stopy bezrobocia wśród kobiet były w analizowanym okresie na ogół wyższe niż wśród mężczyzn. Wniosek ten dotyczy również kobiet i mężczyzn w wieku od 16 do 19 lat. Powyższa tendencja była bardzo wyraźna aż do końca lat siedemdziesiątych. W latach osiemdziesiątych nastąpiło jej odwrócenie. Wskaźniki stóp bezrobocia wśród mężczyzn przewyższały w tym okresie o kilka punktów procentowych odpowiednie wskaźniki wśród kobiet. Powyższą zmianę można tłumaczyć wzrostem znaczenia zatrudnienia kobiet w usługach, które na ogół są mniej wrażliwe na wahania koniunktury niż inne działy gospodarki oraz pewnym spadkiem aktywności zawodowej kobiet w stosunku do aktywności mężczyzn. Po drugie, porównując wskaźniki stopy bezrobocia w grupie wiekowej 16–19 lat ze wskaźnikami przeciętnymi dla wszystkich grup wiekowych (zawartymi w tab. 1), należy stwierdzić, iż bezrobocie wśród młodzieży było w całym analizowanym okresie o wiele większe niż w innych grupach siły roboczej. Należy to tłumaczyć decyzjami pracodawców, którzy wolą zatrudnić bardziej doświadczonych pracowników niż osoby wchodzące na rynek pracy po raz pierwszy. Po trzecie, prawie we wszystkich latach badanego okresu stopa bezrobocia wśród ludności białej była ponad dwukrotnie niższa od stopy bezrobocia wśród ludności kolorowej. Różnica ta dowodzi, iż uprzedzenia rasowe pozostają nadal istotnym czynnikiem określającym stosunki na rynku pracy, aczkolwiek wypada tutaj zauważyć, iż ludność kolorowa jest w Stanach Zjednoczonych słabiej wykształconą i wykwalifikowaną częścią społeczeństwa.

Tabela 4

Stopa bezrobocia według zawodów i miejsc pracy w Stanach Zjednoczonych w 1982 roku (w %)

Grupy siły roboczej	Mężczyźni	Kobiety
Pracownicy umysłowi	4,1	6,3
w tym:		
kierownicy	3,2	4,7
sprzedawcy	4,9	7,1
urzędnicy	7,2	7,5
Pracownicy fizyczni	13,7	16,8
w tym:		
mistrzowie	9,7	7,2
robotnicy	19,2	19,4
robotnicy transportowi	10,5	9,7
robotnicy poza rolnictwem	18,4	16,7
robotnicy budowlani	27,2	–
Robotnicy pracujący w usługach	10,9	10,5
Robotnicy rolni	4,7	10,3

Źródło: D. N. Ashton, *Unemployment Under Capitalism*, Wheatsheaf Books, Brighton 1986, s. 52.

Dane zawarte w tab. 4 dowodzą, że występują istotne różnice w stopie bezrobocia w poszczególnych dziedzinach gospodarki. Przede wszystkim bezrobocie w rolnictwie jest zdecydowanie niższe niż bezrobocie poza rolnictwem. Także w dziedzinach pozarolniczych występuje istotne zróżnicowanie pod tym względem. Robotnicy pracujący w usługach są mniej narażeni na bezrobocie niż robotnicy przemysłowi. Szczególnie wysoka stopa bezrobocia panuje wśród robotników budowlanych. Można więc powiedzieć, że poszczególne dziedziny gospodarki charakteryzują się zróżnicowaną wrażliwością na koniunkturę gospodarczą. Przyczyn tego zjawiska można upatrywać w takich czynnikach, jak: zróżnicowana w poszczególnych dziedzinach skala produkcji, różny charakter potrzeb zaspokajanych przez poszczególne gałęzie oraz wysoki udział przedsiębiorstw rodzinnych w rolnictwie i usługach⁴. Im bardziej podstawowe są potrzeby zaspokajane przez daną dziedzinę oraz im większą rolę odgrywają w tej dziedzinie przedsiębiorstwa rodzinne, tym mniejsza jest wrażliwość koniunkturalna zatrudnienia w danej dziedzinie. Z danych tab. 4 wynika ponadto istotne znaczenie statusu zawodowego dla podatności na bezrobocie. Pracownicy fizyczni są bardziej narażeni na bezrobocie niż pracownicy umysłowi, wśród których kierownicy są grupą zawodową najslabiej odczuwającą skutki bezrobocia.

Z przeprowadzonych analiz wypływa wniosek, iż w gospodarce amerykańskiej okresu powojennego występował nie tylko długofalowy trend wzrostowy stopy bezrobocia oraz wzrost znaczenia bezrobocia długookresowego, ale również nastąpiło istotne zróżnicowanie stopy bezrobocia w poszczególnych grupach siły roboczej. Tendencje te pozwalają wysuwać pewne przypuszczenia i hipotezy co do charakteru współczesnego bezrobocia w tym kraju. Wzrost znaczenia bezrobocia długookresowego wskazuje na to, iż nie można tłumaczyć obecnego bezrobocia tylko w kategoriach bezrobocia frykcyjnego, które przecież ma krótkookresowy charakter. Jest to stwierdzenie godne uwagi ze względu na to, iż mamy we współczesnej ekonomii zachodniej tego rodzaju próby wyjaśnień (np. na gruncie teorii poszukiwań na rynku pracy). Utrzymujące się przez dłuższy okres różnice w stopie bezrobocia w poszczególnych grupach siły roboczej wskazują natomiast na istnienie zjawiska segmentacji rynku pracy. Następuje bowiem wyodrębnienie grupy siły roboczej, które w stopniu zasadniczo silniejszym od innych grup narażone są na bezrobocie. Utrzymywanie się takiej sytuacji przez dłuższy czas wskazuje, iż ci którzy znaleźli się w takim segmencie rynku pracy pozostają w nim przez dłuższy okres. Poprawa koniunktury gospodarczej często nie wystarcza, aby zagwarantować tym bezrobotnym pracę. Mamy

⁴ Problem zróżnicowanej wrażliwości koniunkturalnej różnych gałęzi gospodarki amerykańskiej analizuję bliżej w artykule pt. *Zmiany koniunktury gospodarczej a zatrudnienie w sektorze usług w USA*, „*Ekonomista*” 1981, nr 5, s. 899–917.

więc tutaj do czynienia ze zjawiskiem bezrobocia strukturalnego, powstającego na tle trwałych niedopasowań struktury podaży siły roboczej i struktury popytu na siłę roboczą (ze względu na zawód, kwalifikacje, umiejętności, miejsce zamieszkania itd.). Na podstawie przeprowadzonych analiz można wysunąć hipotezę o wzroście znaczenia bezrobocia strukturalnego w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Sugestia ta nie oznacza jednakże, iż zanika we współczesnej gospodarce amerykańskiej bezrobocie o charakterze koniunkturalnym. O fakcie istnienia tego bezrobocia świadczą przede wszystkim istotne wahania stopy bezrobocia w ramach poszczególnych cykli koniunkturalnych.

3. SPOŁECZNO-EKONOMICZNE SKUTKI BEZROBOCIA

Zjawisko bezrobocia wywołuje szereg negatywnych skutków ekonomicznych i społecznych. Do najważniejszych należy zaliczyć skutki:

- makroekonomiczne,
- mikroekonomiczne,
- społeczne.

Makroekonomiczne skutki bezrobocia polegają na utracie produkcji z powodu niepełnego wykorzystania zasobów siły roboczej, w wyniku czego potrzeby społeczeństwa są zaspokajane w stopniu mniejszym niż wynikałoby to z możliwości produkcyjnych gospodarki. Wspomniane straty produkcyjne, stanowiące różnicę między potencjalną produkcją przy pełnym zatrudnieniu a produkcją faktyczną, są zazwyczaj wyższe niż wynikałoby to ze wskaźników stopy bezrobocia. Te ostatnie nie uwzględniają bowiem szeregu ważnych z punktu widzenia strat produkcyjnych czynników, występujących w okresach stosunkowo wysokiego bezrobocia, takich jak: spadek aktywności zawodowej, wzrost zatrudnienia w niepełnym wymiarze godzin, redukcja godzin nadliczbowych, czy też przejściowy spadek wydajności pracy wśród osób powracających do pracy po dłuższym okresie bezrobocia. Ze względu na działanie powyższych czynników, relatywne straty produkcyjne (procentowy udział strat w potencjalnej produkcji przy pełnym zatrudnieniu) są wyższe od stopy bezrobocia.

Z szacunków przeprowadzonych dla gospodarki USA wynika, że w roku 1975 rozmiary strat produkcyjnych spowodowanych bezrobociem wynosiły 12,4% potencjalnego produktu narodowego brutto⁵. Trzeba tu jednak zaznaczyć, że szacunki te zakładały istnienie pewnego frykcyjnego bezrobocia w przypadku produkcji przy pełnym zatrudnieniu (5%). Gdyby uznać tę

⁵ *Joint Economic Committee, Congress of the US, The 1976 Joint Economic Report*, cyt. za: J. J. Hughes, R. Perlman, *The Economics...*, s. 216.

wielkość frykcyjnego bezrobocia za zbyt wysoką, to straty produkcyjne spowodowane bezrobociem byłyby wyższe od przytoczonych szacunków.

Mikroekonomiczne skutki bezrobocia dotyczą doświadczających go jednostek i polegają na pogorszeniu się sytuacji materialnej bezrobotnych i ich rodzin w rezultacie pozostawania bez pracy. Można je mierzyć w kategoriach utraconych przez jednostkę dochodów w okresie bezrobocia. Oczywiście, we współczesnym kapitalizmie, dzięki rozwojowi systemów zabezpieczenia społecznego, bezrobotni nie są zupełnie pozbawieni dochodów. Istnieją zasiłki dla bezrobotnych oraz zasiłki socjalne, które zapewniają pewne minimum egzystencji. Ich poziom jest jednakże zasadniczo niższy od dochodów z pracy. Mikroekonomiczne koszty bezrobocia można więc mierzyć za pomocą różnicy między dochodem, jaki bezrobotny otrzymałby w przypadku zatrudnienia (oznaczymy ten dochód przez D_z), z dochodem, jaki on otrzymuje w okresie bezrobocia (oznaczymy ten dochód przez D_b). Relacja między D_b i D_z określana jest często mianem „stopy przestawienia” (*replacement ratio*). Pokazuje ona, jaką część potencjalnych dochodów z tytułu zatrudnienia otrzymuje bezrobotny w okresie pozostawania bez pracy. Im ta relacja jest bliższa zeru, tym mniejsze są dochody bezrobotnego w stosunku do dochodów z pracy, a więc tym większe są koszty ekonomiczne bezrobocia z punktu widzenia jednostki.

Tabela 5

Udział zasiłku dla bezrobotnych w zarobkach netto w wybranych typach gospodarstw domowych w USA w 1970 r.

Typ gospodarstwa domowego	Wskaźnik		
	średni	minimalny	maksymalny
1. Samotny mężczyzna	0,63	0,40	0,84
2. Żonaty mężczyzna z niepracującą żoną	0,60	0,43	0,81
a) zarobki powyżej przeciętnej o 30%	0,46	0,31	0,61
3. Pracujące małżeństwo – mężczyzna bezrobotny	0,62	0,41	0,83
4. Samotna kobieta	0,72	0,64	0,95
5. Pracujące małżeństwo – kobieta bezrobotna	0,77	0,64	1,09

Źródło: M. Feldstein, *Unemployment Compensation: Adverse Incentives and Distributional Amonolies*, „National Tax Journal” 1974, Vol. XXVII, s. 231–244, tab. 4.

Mikroekonomiczne koszty bezrobocia są niejednakowe dla poszczególnych doświadczających go jednostek. Wynika to z faktu, iż wysokość zasiłków otrzymywanych przez bezrobotnych zależy jest od szeregu czynników,

które w przypadku poszczególnych jednostek mogą mieć różne znaczenie. Chodzi tu w szczególności o stan rodzinny bezrobotnego, długość trwania bezrobocia i wysokość otrzymywanej uprzednio płacy. Generalnie biorąc (bo w różnych stanach regulacje prawne są zróżnicowane), stopa przestawienia jest tym niższa (a koszty bezrobocia dla jednostki tym wyższe), im mniej liczna jest rodzina bezrobotnego, im dłuższy jest okres trwania bezrobocia oraz im wyższe były zarobki bezrobotnego w okresie zatrudnienia. W tab. 5 zamieszczono wyniki badań M. Feldsteina⁶, które rzucają pewne światło na „stopy przestawienia” w Stanach Zjednoczonych na początku lat siedemdziesiątych.

Z tab. 5 wynika kilka wniosków. Po pierwsze, stopy przestawienia w przypadku samotnych kobiet są wyższe od analogicznych wskaźników w przypadku samotnych mężczyzn. W pewnej mierze jest to wynikiem niższych na ogół dochodów z pracy kobiet niż mężczyzn. Po drugie, podobne relacje występują w przypadku pracującego małżeństwa. Koszty bezrobocia są wyższe, gdy przestaje pracować mężczyzna, zaś niższe, gdy przestaje pracować kobieta. Po trzecie, istotną rolę odgrywa poziom dochodów z okresu zatrudnienia. W przypadku, gdy zarobki mężczyzny są wyższe o 30% od zarobków przeciętnych, to stopa przestawienia jest niższa o 16 punktów procentowych. Po czwarte, występuje dosyć istotne zróżnicowanie minimalnych i maksymalnych stóp przestawienia w danych typach gospodarstw domowych. Świadczy ono o wadze, jaką odgrywają dla kształtowania się tych wskaźników inne, nie uwzględnione w tabeli czynniki. Po piąte, należy odnotować uwidoczniony w tabeli fakt, iż możliwa jest sytuacja ukształtowania się stóp przestawienia na poziomie wyższym od 1, co oznacza lepszą sytuację materialną bezrobotnego w okresie pozostawania bez pracy niż w czasie zatrudnienia. Trzeba jednak podkreślić, że przypadki te mają sporadyczny charakter i jak wykazują badania, znaczna część gospodarstw domowych, których główni żywiciela pozostają bez pracy przez dłuższy okres, egzystuje poniżej oficjalnego poziomu ubóstwa. Należy wreszcie zauważyć, że przytoczone w tabeli wskaźniki stóp przestawienia skalkulowane zostały przy założeniu, że wszystkie uprawnienia bezrobotnych do zasiłków są wykorzystywane. Rzeczywistość dowodzi jednak, iż w praktyce część bezrobotnych nie pobiera niektórych zasiłków mimo posiadania dla nich uprawnień (często z powodu niewiedzy, zwłaszcza nieznamomości przepisów prawnych). Trzeba więc stwierdzić, iż rzeczywiste, mikroekonomiczne koszty bezrobocia są większe niż wynikałoby to z przytoczonych danych.

Przez społeczne skutki bezrobocia rozumiemy tutaj skutki pozaekonomiczne, które dotyczą zarówno poszczególnych bezrobotnych, jak i społeczeństwa

⁶ M. Feldstein, *Unemployment Compensation: Adverse Incentives and Distributional Amonolies*, „National Tax Journal” 1974, Vol. XXVII, s. 231–244.

jako całości. Choć niełatwo poddają się one kwantyfikacji, to jednak posiadają ważne znaczenie. Na uwagę zasługują przede wszystkim skutki o charakterze psychologicznym, które powstają na tle zasadniczo odmiennego położenia społecznego bezrobotnego w stosunku do jego pozycji w okresie zatrudnienia. Zatrudnienie narzuca pewną czasową strukturę dnia pracy, rozszerza możliwości kontaktów i doświadczeń poza krąg własnej rodziny, wiąże jednostkę z celami i zadaniami bardziej ogólnymi oraz wzbogaca możliwości realizacji osobowości. Wszystkie te elementy załamują się z chwilą, gdy dotychczas zatrudniony staje się bezrobotnym. W nowej sytuacji charakterystyczne jest dla niego nie tylko poczucie braku realizacji osobowości, ale także poczucie społecznej izolacji, a często i bezużyteczności. Rodzi to nastroje frustracji i niezadowolenia, które tworzą sprzyjające podłoże dla powstawania niekorzystnych, a często patologicznych zjawisk społecznych. Badania empiryczne wskazują np. na istnienie dosyć silnego, statystycznego związku między bezrobociem a przestępczością⁷, co można tłumaczyć wzrostem skłonności potencjalnych przestępców do popełniania przestępstw w sytuacji redukcji dochodów i zwiększonego wymiaru czasu wolnego, spowodowanej bezrobociem.

Bezrobocie wywiera również istotny wpływ na stan zdrowotności bezrobotnych i ich rodzin. Badania empiryczne pokazują, iż rodziny bezrobotnych są bardziej podatne na choroby niż rodziny osób pracujących i wyższa jest wśród nich stopa umieralności, zwłaszcza w odniesieniu do niemowląt. Z szacunków przeprowadzonych dla gospodarki USA w długim okresie wynika, że wzrost stopy bezrobocia o 1% powodował dodatkowy przyrost zgonów o 36,9 tys. osób i dodatkowy wzrost liczby przyjmowanych do szpitali psychiatrycznych o 4,2 tys. osób⁸. Wyższą stopę zachorowań i zgonów wśród bezrobotnych można tłumaczyć pogorszeniem się poziomu odżywiania w związku z obniżeniem standardu życiowego, natomiast wyjaśnienia przyrostu liczby chorób psychicznych w tej grupie doszukiwać się można w omawianych wcześniej psychologicznych skutkach bezrobocia.

Poważne skutki społeczno-ekonomiczne bezrobocia nie mogły pozostać bez wpływu na stosunek władz państwowych do tego zjawiska. Znalazło to m. in. wyraz w uchwalonych przez Kongres amerykański ustawach, podkreślających odpowiedzialność państwa za sytuację na rynku pracy. W roku 1946 Kongres uchwalił Ustawę o zatrudnieniu (*Employment Act*), która stanowiła pewnego rodzaju kompromis między Senatem a Izbą Reprezentantów, która nie zgodziła się wcześniej ratyfikować Ustawy o pełnym zatrudnieniu (*Full Employment Bill*) uchwalonej przez Senat. W Ustawie o zatrudnieniu cel pełnego zatrudnienia został zastąpiony przez cel wysokiego

⁷ M. H. Brenner, *Estimating the Social Cost of National Economic Policy*, US Government Printing Office, (Washington) 1976, No. 5, cyt. za: J. J. Hughes, R. Perlman, *The Economics...*, s. 218.

⁸ Tamże, cyt. za: J. J. Hughes, R. Perlman, *The Economics...*, s. 218.

zatrudnienia, co świadczy o sporach i różnicach poglądów, jakie wyłoniły się w Kongresie w kwestii odpowiedzialności państwa za bezrobocie. Zgodnie z tą ustawą rząd federalny powinien „popierać maksymalne zatrudnienie, produkcję oraz siłę nabywczą pieniądza”, zapewniając w tym celu „pożyteczne okazje zatrudnienia dla osób zdolnych i skłonnych do pracy, którzy ją poszukują”⁹. W ramach tej ustawy powołano Radę Doradców Ekonomicznych odpowiedzialną za coroczne przedstawianie raportów w kwestii bieżących i przewidywanych trendów w zatrudnieniu, produkcji i siły nabywczej oraz formułowanie zaleceń, które tworzyłyby warunki niezbędne dla realizacji celów ustawy. Ustawa nie określała maksymalnej stopy bezrobocia mającej stanowić cel polityki gospodarczej, tym niemniej aż do lat sześćdziesiątych kolejne Rady Doradców Ekonomicznych sugerowały, iż celem polityki gospodarczej winno być osiągnięcie stopy bezrobocia nie wyższej od 4%.

Trzy dekady po wydaniu Ustawy o zatrudnieniu Kongres uchwalił w 1978 r. *Full Employment and Balanced Growth Act*, w której nawoływano rząd federalny do podejmowania wszelkich działań niezbędnych dla osiągnięcia pełnego zatrudnienia, stabilności cen i zrównoważonego budżetu federalnego¹⁰. W ustawie tej nie precyzowano jednakże pojęcia pełnego zatrudnienia, choć usytuowanie tego celu obok takich celów polityki gospodarczej, jak zrównoważony budżet i stabilność cen każe przypuszczać, iż stan pełnego zatrudnienia dopuszcza tutaj znaczący margines bezrobocia.

4. PODSUMOWANIE

Z przeprowadzonych analiz wynika, iż bezrobocie stanowi poważny problem gospodarki amerykańskiej, posiadający nie tylko swój wymiar ekonomiczny, ale także wymiar społeczny i polityczny. Znajduje to przede wszystkim wyraz we wskaźnikach stopy bezrobocia, które w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych uległy istotnemu zwiększeniu. Wskaźniki przeciętne nie oddają zresztą wiernie stopnia nasilenia się tego zjawiska, gdyż w niektórych grupach siły roboczej występuje ono ze szczególną siłą. Istotne zróżnicowanie stóp bezrobocia między poszczególnymi działami, gałęziami, zawodami i innymi grupami siły roboczej stanowi charakterystyczną cechę rynku pracy w USA. Cecha ta w połączeniu z zaobserwowanymi tendencjami do wzrostu udziału bezrobocia długookresowego świadczy o rosnącej roli bezrobocia strukturalnego w gospodarce amerykańskiej.

⁹ J. W. Johnston, *An Overview of US Federal Employment and Training Programmes*, [w:] *Unemployment*, eds. J. Richardson, R. Henning, SAGE Publication, London 1984, s. 63–64.

¹⁰ J. J. Hughes, R. Perlman, *The Economics...*, s. 225.

O istotnej wadze problemu bezrobocia w gospodarce Stanów Zjednoczonych świadczą ponadto przytoczone szacunki społeczno-ekonomicznych skutków bezrobocia. Wynika z nich, iż zarówno ze względów ekonomicznych (w skali makro- i mikroekonomicznej), jak i społecznych nie można lekceważyć tego zjawiska. I w rzeczy samej, nie jest ono lekceważone przez politykę ekonomiczną państwa. W ustawach parlamentarnych i dokumentach rządowych przywiązuje się istotną wagę do problemu bezrobocia, co znajduje m. in. wyraz w traktowaniu pełnego zatrudnienia jako ważnego celu polityki społeczno-gospodarczej.

Egeniusz Kwiatkowski

UNEMPLOYMENT IN THE UNITED STATES AFTER WORLD WAR II BASIC TRENDS AND SOCIO-ECONOMIC EFFECTS

The paper undertakes an analysis of the basic trends, features and socio-economic effects of unemployment in the United States after World War II.

The statistical survey conducted by the author confirmed a significant increase in the unemployment rate and considerable oscillations in that rate in the 1970s and 1980s. A tendency towards growth of the share of long-term unemployment was observed, which points to a growing role of structural unemployment in the US economy.

The analysis of the effects of unemployment presents the most important of the negative macroeconomic, microeconomic and social effects of that phenomenon. An attempt has also been made to quantify them.

The major parliamentary acts and documents underlining the responsibility of the state for the situation in the labour market in the American economy are presented in the final part of the paper.